

บทที่ 2

การค้นหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา

ในบทนี้ผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาถึงการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา โดยแบ่งออกเป็นสี่หัวข้อ คือ วิวัฒนาการในการค้นหาข้อเท็จจริงทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย การสืบพยานหลักฐานในคดีอาญา การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญา ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในส่วนนี้เป็นข้อมูลที่ได้มาจากตัวบทกฎหมาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง รวมถึงตำราทางกฎหมายของนักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิหลาย ๆ ท่าน

2.1 วิวัฒนาการในการค้นหาข้อเท็จจริง

การค้นหาข้อเท็จจริงนั้น แต่ละประเทศต่างก็มีที่มาและวิธีการในการแสวงหาความจริงที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อ วัฒนธรรม และสภาพสังคมของแต่ละสังคมนั้น ๆ ในการศึกษาเรื่องการค้นหาข้อเท็จจริงนั้น จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาถึงวิวัฒนาการของการค้นหาข้อเท็จจริง เพื่อจะทำให้มีความเข้าใจเรื่องดังกล่าวได้อย่างละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น

2.1.1 การค้นหาข้อเท็จจริงในต่างประเทศ

ระบบกฎหมายที่สำคัญของโลกมีหลายอยู่หลายระบบด้วยกัน แต่ระบบกฎหมายที่สำคัญ ๆ มีอยู่ 2 ระบบคือ ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) และระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ซึ่งทั้ง 2 ระบบนี้มีที่มาและวิธีการในการค้นหาข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.1.1.1 การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบคอมมอนลอว์ (Common law)

ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) นั้น เป็นระบบกฎหมายที่มีกำเนิดขึ้นที่ประเทศอังกฤษก่อน แล้วต่อมาถูกนำไปใช้ในประเทศอาณานิคมของอังกฤษ ปัจจุบัน

นอกจากที่ใช้อยู่ในอังกฤษแล้ว กฎหมายระบบนี้ยังใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น¹

ในประเทศอังกฤษ เมื่อ 800-900 ปีที่ผ่านมาวิธีการในการพิสูจน์ความจริงโดยใช้วิธีพิจารณาที่อาศัยเพลิง (Trial by fire)² หรืออาศัยน้ำ (Trial by water)³ หรืออาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ (Trial by battle)⁴ วิธีพิจารณาทั้งสามวิธีนี้เกิดขึ้นเพราะชาวอังกฤษในสมัยนั้นเชื่อถือและมีความศรัทธาในพระเจ้า และเชื่อมั่นว่าผู้บริสุทธิ์หรือผู้สุจริตเท่านั้นที่พระเจ้าเป็นเจ้าจะทรงคุ้มครอง หากผู้ใดไม่บริสุทธิ์ หรือไม่สุจริตแล้ว พระเจ้าเป็นเจ้าย่อมจะลงโทษผู้นั้นให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา

เมื่อสังคมเจริญขึ้นได้มีการยกเลิกการพิสูจน์ความจริงด้วยวิธีดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเกิดแนวความคิดว่าการพิสูจน์ความจริงด้วยวิธีการเหล่านี้ไม่เป็นผล ไม่อาจอำนวย

¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2539), หน้า 1.

² วิธีพิจารณาโดยอาศัยเพลิง (Trial by fire) มีวิธีการดังนี้ คือ เจ้าพนักงานจะนำเหล็กแท่งยาว 5 นิ้วมาเผาไฟ โหมจนเหล็กมีความร้อนเป็นสีแดง แล้วให้จำเลยซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองโดยใช้มือเปล่าจับแท่งเหล็กที่ร้อนแดงนั้น แล้วเดินไปเป็นระยะทาง 9 ฟุต จึงวางแท่งเหล็กนั้นลง หลังจากนั้น เอาผ้าขาวพันรอบมือของจำเลยที่จับเหล็กร้อนแดงแท่งนั้นไว้ เมื่อครบ 7 วัน ก็ให้แก้ผ้าขาวที่พันมือออก หากปรากฏว่าแผลหายสนิท โดยไม่มีอาการผิดปกติแต่อย่างใด ก็ถือว่าพระเจ้าเป็นเจ้าทรงปกป้องคุ้มครองจำเลย จำเลยผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ตรงกันข้าม ถ้าหากว่ามือของจำเลยนั้นมีแผลถูกไฟลวก ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด จำต้องถูกลงโทษ ดู ธานินทร์ ภัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2521), หน้า 2.

³ วิธีพิจารณาโดยอาศัยน้ำ (Trial by water) มีวิธีการดังนี้ คือ เจ้าพนักงานต้มน้ำในกระทะจนเดือด แล้วนำก้อนหินใส่ลงไปในกระทะน้ำเดือดนั้น แล้วให้จำเลยซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดล่องเอาก้อนหินขึ้นมาเสร็จแล้วให้เอาผ้าขาวมาพันรอบมือจำเลยที่ล่องก้อนหินจากกระทะน้ำเดือดนั้น เมื่อครบ 7 วัน ก็ให้แก้ผ้าขาวที่พันมือจำเลยออก หากแผลหายเป็นปกติ ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถ้าแผลไม่หายเป็นปกติ จำเลยจะต้องถูกลงโทษ เพราะพระเจ้าเป็นเจ้าไม่ทรงคุ้มครองผู้ผิด ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁴ วิธีพิจารณาโดยอาศัยการต่อสู้กันด้วยอาวุธ (Trial by battle) ได้แก่การนำเอาโจทก์และจำเลยมาต่อสู้กันด้วยอาวุธ ซึ่งในคดีอาญาจำเลยอยู่ในฐานะเสียเปรียบอย่างยิ่ง คือเมื่อต่อสู้กันด้วยอาวุธแล้ว ถ้าจำเลยเพลี่ยงพล้ำเสียที ก็ถูกฆ่าตาย ถ้ายังไม่ตาย แต่พ่ายแพ้แก่โจทก์ จำเลยก็จะถูกแขวนคอที่ตะแลงแกง ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ต่อสู้กันนั่นเอง ส่วนในคดีแพ่งโจทก์จำเลยไม่ต้องต่อสู้กันเอง หากแต่ให้นักต่อสู้อาชีพต่อสู้แทนตนได้ และถ้านักต่อสู้อาชีพของฝ่ายใดพ่ายแพ้ ฝ่ายนั้นก็จะกลายเป็นฝ่ายแพ้คดี ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ความยุติธรรมได้ จึงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการพิสูจน์ความจริงโดยอาศัยพยานหลักฐานต่าง ๆ แทน ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานวัตถุ และพยานเอกสาร โดยผู้ชำระคดีต้องวางตัวเป็นกลาง พยานหลักฐานที่มีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ พยานบุคคลผู้รู้เห็นเหตุการณ์ ส่วนใหญ่ก็คือเพื่อนบ้านของคู่ความนั่นเอง เมื่อพยานเริ่มมีบทบาทมากขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงให้พยานมีอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีด้วย ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบลูกขุน (Jury System) ลูกขุนจะเป็นผู้วินิจฉัยว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ ถ้าวินิจฉัยว่าจำเลยไม่มีความผิดก็จะปล่อยจำเลยไป แต่ถ้าวินิจฉัยว่าจำเลยมีความผิดผู้พิพากษาก็จะเป็นผู้กำหนดโทษแก่จำเลยต่อไป

เนื่องจากลูกขุนจะถูกคัดเลือกจากประชาชนทั่วไปในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่ไม่มีความชำนาญทางกฎหมาย จึงเกิดหลักการรับฟังพยานหลักฐานที่ค่อนข้างละเอียดและเข้มงวด เพราะหากให้มีการเสนอพยานหลักฐานที่ไม่ถูกต้องแล้ว ลูกขุนอาจจะแยกไม่ออก หรือถูกโน้มน้าวจากพยานหลักฐานนั้น ทำให้การรับฟังข้อเท็จจริงของลูกขุนเบี่ยงเบนไป⁵ ส่วนผู้พิพากษานั้นต้องวางตัวเป็นกลาง เกรงครัด จะเอนเอียงเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ และอำนาจของศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานก็มีจำกัดหรือแทบไม่มีเลย ต้องปล่อยให้คู่ความดำเนินคดีหาพยานหลักฐานเต็มที่ และหลักเกณฑ์ในการที่จะนำพยานอย่างไรมาพิสูจน์ได้หรือไม่ได้เป็นไปโดยเคร่งครัด มีบทตัดพยานเด็ดขาด เพื่อมิให้พยานที่ต้องห้ามเข้าสู่สำนวนความ⁶ ทั้งนี้เพื่อมิให้ทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบกัน

2.1.1.2 การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบซีวิลลอว์ (Civil Law)

ระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) นั้น เป็นระบบกฎหมายในประเทศภาคพื้นยุโรป การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมัน มีที่มาจากการชำระความของพระในศาสนาโรมันคาทอลิก เรียกว่า Canon Law หรือวินัยของคริสต์ศาสนา กล่าวคือเมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลทางศาสนาได้ทราบว่าการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้ปกครองจะต้องชวนขวายนค้นหาความจริงให้ได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีผู้กล่าวหาหรือไม่ การได้

⁵ สมชาย รัตนชื่อสกุล, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แว่นแก้ว, 2544) หน้า 7.

⁶ จรัญ ภักดีธนากุล, "บทตัดพยานบอกเล่าในกฎหมายไทย," วารสารกฎหมาย ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 : หน้า 1-3.

สวนหาข้อเท็จจริงจึงไม่มีใครมีหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัด เพราะมุ่งถึงผลที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงมากกว่า ต่อมาได้นำเอาวิธีชำระคดีแบบ Canon Law นี้มาใช้กับประชาชนทั่วไปโดยถือว่าทุกคนอยู่ภายใต้อำนาจของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า วิธีการชำระความจะมีคู่กรณีเพียง 2 ฝ่าย คือผู้ไต่สวน และผู้ถูกไต่สวน การชำระความไม่จำเป็นต้องทำโดยเปิดเผยหรือทำต่อหน้าจำเลย อาจมีการใช้วิธีทรมานจำเลยด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้จำเลยให้การและรับสารภาพ ต่อมาเมื่อระบบการทรมานจำเลยหมดไป และนักกฎหมายเริ่มค้นหาข้อเท็จจริงโดยทางพยานหลักฐาน ระบบนี้ก็คลี่คลายไปในทางค้นหาความจริงโดยมีการนำพยานมาสืบ แต่ยังคงเอกลักษณ์เดิมอยู่ คือ ศาลมีหน้าที่ค้นหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานต่าง ๆ ทั้งที่คู่ความนำมาเสนอต่อศาล หรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบเอง และไม่มีบทกฎหมายวางระเบียบการสืบพยาน หรือไม่มีบทตัดพยานโดยเคร่งครัดว่าพยานประเภทนั้นรับฟังได้ พยานประเภทนั้นรับฟังไม่ได้ ดังนั้น ศาลมักจะรับพยานหลักฐานทุกชั้นเข้าสู่สำนวนความ และจะไปพิจารณาละเอียดตอนซึ่งนำพยานหลักฐานว่า พยานชั้นใดควรมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด⁷

ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงมาก ในคดีอาญาบางกรณีศาลเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ในชั้นสอบสวน การดำเนินคดีในศาลไม่ว่าจะเป็นการสืบพยาน ซักถามพยาน ศาลจะเป็นผู้ดำเนินการเองโดยตลอด ผู้อื่นจะถามพยานจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน⁸ อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า ในระบบซีวิลลอว์ ศาลมีหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อจะรับฟังเป็นข้อยุติ คู่ความมีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล เป็นการช่วยศาลให้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้อง⁹

2.1.2 การค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทย

การค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยนั้น เมื่อพิจารณาถึงวิวัฒนาการในการค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยแล้ว สามารถแบ่งแยกได้เป็น 3 ยุคด้วยกัน ดังต่อไปนี้

⁷ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543), หน้า 2.

⁸ ไสภณ รัตนากร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 3-4.

⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : บริษัท เคนโกรว จำกัด), 2542, หน้า 5.

2.1.2.1 ยุคก่อนใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113

แต่เดิมนั้นประเทศไทยได้รับอารยธรรมมาจากอินเดียโดยผลจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กฎหมายลักษณะพยานของไทยก็ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียเช่นเดียวกัน โดยดำเนินตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของพระมโนสาราจารย์ ในระยะแรกนั้นยังไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร จึงอาศัยจารีตประเพณียึดถือสืบต่อกันมา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มีการบัญญัติกฎหมายลักษณะพยานเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นฉบับแรกของไทยในพุทธศักราช 1894 ซึ่งหลักการส่วนใหญ่ก็เป็นเช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะพยานตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของพระมโนสาราจารย์ เช่น การห้ามรับฟังคำพยานบอกเล่า หลักที่ว่า ก่อนที่ศาลจะดำเนินการพิจารณาสืบพยาน ให้ผู้พิพากษาชี้แจงแก่พยานถึงคุณต่าง ๆ ที่จะได้รับ หากให้การตามความจริง และโทษที่จะได้รับหากให้การเท็จ ซึ่งก็คือพรและสาปแช่ง ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นคำสาบานที่ใช้ในปัจจุบัน ให้ศาลฟังคำรับของคู่ความโดยไม่ต้องสืบพยาน กำหนดวิธีการสืบพยานบุคคลและพยานเอกสาร เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายลักษณะพยานฉบับแรกของไทยทันสมัยอยู่มากทีเดียว เพราะหลักบางหลักยังใช้อยู่จนทุกวันนี้ อาจกล่าวได้ว่าระบบการค้นหาข้อเท็จจริงของศาลไทยในอดีตเป็นระบบกล่าวหา แต่ก็มีมีการนำระบบไต่สวนมาใช้ด้วย เห็นได้จากมีการนำเอากฎหมายลักษณะโจร ลักษณะตระลาการ และออกกฎ ออกพระราชกำหนดหลายบท เพื่อใช้เป็นวิธีพิจารณาโจรผู้ร้าย รวมเรียกกันว่าวิธีพิจารณาตามจารีตนครบาล เช่น เขียน ถามโจร ตบปากคู่ความ ทวนคนกลาง จำชื่อผู้ขัดหมาย มัดเช้าน้ำตากแดดเร่งสินไหม ตบปากผู้อุทธรณ์เกินกำหนด จำชื่อ และทวนลูกความไม่ยอมแก้ความ สับเสียงผู้ฟ้อง จำชื่อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ เป็นต้น เหล่านี้เป็นวิธีการของระบบไต่สวนแต่โบราณปาเถื่อน¹⁰ ส่วนการพิจารณาคดีของตะลาการอาจใช้วิธีพิสูจน์ ซึ่งมีอยู่ 7 วิธีด้วยกัน คือ ล้วงตะกั่ว สาบาน ลุยไฟ ดำน้ำ ว่ายนํ้าขึ้น ว่ายนํ้าข้ามฟาก และตามเทียน¹¹ เพราะมีความเชื่อและความศรัทธาว่า "คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้" วิธีดำน้ำ และลุยไฟนั้น จะมีวิธีการพิสูจน์ คือ ทั้งโจทก์และจำเลยจะต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนด้วยการเดินบนกองถ่านที่ลุกเป็นไฟโชติช่วง กองถ่านดังกล่าวมีความหนา 1 คืบ กว้าง 1 ศอก ยาว 6 ศอก หลังจากเดินลุยไฟแล้ว 7 วัน ถ้าหากโจทก์และจำเลยต่างก็เป็นปกติด้วยกันทั้งคู่ ถือว่ายังไม่ได้ความจริงว่าใครเป็นผู้บริสุทธิ์กันแน่ ต้องนำเอาโจทก์และจำเลยไปดำน้ำแข่งกันอีกวาระหนึ่งโดยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายดำลงไปใต้น้ำที่จัดไว้ให้ หากใคร

¹⁰ ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2525), หน้า 5.

¹¹ โสภณ รัตนการ, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 5.

โผล่ขึ้นมาก่อน ก็แสดงว่าผู้้นั้นเป็นผู้แพคดี จึงต้องถูกลงโทษ¹² ซึ่งคล้ายกับวิธีทรมานของระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ในอดีต

2.1.2.2 ยุคหลังใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113

เนื่องจากระบบการค้นหาข้อเท็จจริงของประเทศไทยในอดีตนั้นจะใช้วิธีทรมานร่างกายเพื่อได้รับสารภาพที่เรียกว่าจารีตนครบาล เพราะมีความเชื่อว่า ผู้ที่ถูกจับตัวมาคือผู้กระทำความผิด แต่เป็นผู้ร้ายปากแข็ง ไม่ยอมรับสารภาพ จึงต้องทรมานให้รับ อีกทั้งกระบวนการในการพิจารณาคดีก็หะหลวมมาก ขาดหลักประกันในเรื่องความยุติธรรม ส่วนโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายก็มีลักษณะรุนแรงพรรณนาการลงโทษไว้อย่างน่ากลัว สยดสยอง เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ชาวต่างชาติถือเป็นข้อรังเกียจและไม่ยอมขึ้นศาลไทย¹³ ด้วยเหตุนี้ทำให้ประเทศไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไป เพราะชาวต่างชาติต่างก็ยกข้ออ้างว่ากฎหมายไทยนั้นล้าหลัง ไม่ทันสมัย และป่าเถื่อน กล่าวคือเมื่อชาวต่างชาติหรือคนไทยที่อยู่ในบังคับของต่างชาติกระทำความผิดแล้วก็จะไม่ต้องถูกนำตัวขึ้นพิจารณาคดีในศาลไทย แต่จะไปขึ้นศาลกงสุลของประเทศที่ผู้กระทำความผิดถือสัญชาติอยู่ อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยในช่วงเวลานั้นได้สูญเสียอธิปไตยในทางตุลาการไปบางส่วนเลยทีเดียว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเกล้าอยู่หัวทรงตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงทรงปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทยให้ทันสมัยเท่าเทียมนานาชาติโดยทรงตรากฎหมายขึ้นหลายฉบับ รวมถึงกฎหมายลักษณะพยาน พระองค์ทรงเห็นว่ากฎหมายลักษณะพยานฉบับที่ใช้อยู่แต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา นั้นมีหลายบทหลายประการที่ไม่เหมาะสมกับกาลสมัย เพราะเป็นกฎหมายเมื่อกว่า 500 ปีมาแล้ว ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ขึ้นใช้บังคับในปี พ.ศ. 2473 โดยมีพระราชปรารภว่า ".....ทุกวันนี้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นด้วยโภคสมบัติ ศิริสมบัติพัฒนาการกว่าแต่ก่อนมาก ๆ ราษฎรไพร่บ้านพลเมืองมีทรัพย์สินสมบัติและเจริญด้วยวิชาความรู้ประกอบการทำกินและซื้อขายแก่กัน แลแก่คนนานาประเทศด้วยทุนสินอันมากมาย และกระทำการโดยลักษณะแลประเภทอันพิเศษพิสดารต่าง ๆ ก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิวาทต่อสู้เป็นคดีแก่กันโดยลึกซึ้งแลซับซ้อนมากขึ้นโดยธรรมดา ฝ่ายวิธีพิจารณาพิพากษาซึ่งโรงศาลทั้งหลายใช้อยู่ทุกวันนี้เป็นวิธี

¹² ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นำอักษร, 2521), หน้า 3-4.

¹³ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 182.

ธรรมเนียมแต่เดิมมาหาพอกแก่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ บัดนี้ไม่ ทั้งเวลาอาการและอำนาจที่จะใช้ บังคับบัญชาแก้ไขการทั้งปวงจึงติดขัดค้างไปต่าง ๆ แลบัดนี้ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่ากฎหมาย ลักษณะพยานเป็นที่ต้องแก้ไขก่อน....."¹⁴ และต่อมาก็ได้ประกาศยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้าย ตามจารีตนครบาล โดยทรงเห็นว่า "การที่ชำระชกพอกผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้ายด้วยใช้อำนาจตาม จารีตนครบาลนั้น ฯลฯ ยังเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมเสียในกระบวนการพิจารณาได้มาก เพราะผู้ พิพากษาอาจจะพลาดพลั้งหลงลงอาญาแก่ผู้ไม่ผิด ฯลฯ และในที่สุดแม้ถ้อยคำซึ่งผู้ต้องหาจะ ให้การประการใด ฯลฯ ก็ฟังไม่ได้ ด้วยถ้อยคำเช่นนั้นอาจจะเป็นคำสัตย์จริง ถ้าคำเท็จซึ่งจำต้อง กล่าวเพื่อให้พ้นทุกขเวทนาและทรงพระราชดำริว่า หลักฐานในการพิจารณารวดคดีโดยยุติธรรม ก็ต้องอาศัยสักชีพยานเป็นใหญ่กว่าสิ่งอื่น ฯลฯ"¹⁵

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 มีหลักการส่วนใหญ่มาจาก กฎหมายของอังกฤษ ทั้งนี้เพราะเสด็จกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชา กฎหมายจากประเทศอังกฤษ จึงทรงนำแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายพยานของอังกฤษมาใช้

การประกาศพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 นั้นถือว่าเป็นจุด เปลี่ยนแปลงสำคัญของระบบการค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยจากการค้นหาข้อเท็จจริงจาก เนื้อตัวร่างกายของบุคคลไปเป็นการค้นหาข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐาน ซึ่งพระราชบัญญัติ ดังกล่าวมีหลักการที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ยกเลิกการห้ามบุคคล 33 ประเภท เช่น คนหูหนวก ตาบอด หูึง โสเภณี ซึ่งถือว่าเป็นอุตรีพยาน ห้ามศาลรับฟัง
2. บัญญัติถึงเอกสิทธิ์ของบุคคลบางประเภทที่ไม่ต้องเป็นพยาน
3. วิธีการสืบพยานมี 3 วิธีคือ สืบพยานในศาล เดินเผชิญสืบ และส่ง ประเด็นไปสืบ
4. กำหนดมาตรการบังคับเมื่อพยานไม่มาศาล
5. มีการชี้สองสถานและกำหนดประเด็นหน้าที่นำสืบ
6. บัญญัติถึงวิธีการซักถามพยานและการอ้างพยานเอกสาร

¹⁴ แวว ยอดพุง, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, (ธนบุรี : โรงพิมพ์สุทธการพิมพ์, 2509), หน้า 7.

¹⁵ เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 5.

7. บทกำหนดโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมายลักษณะพยาน เช่น เบิกความเท็จ¹⁶

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ให้อยู่จนกระทั่งมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายพยานหลักฐานรวมอยู่ด้วย พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 นี้ก็ได้ถูกยกเลิกไป แต่ก็ไม่ใคร่มีการอ้างอิงถึงพระราชบัญญัตินี้อีก

2.1.2.3 ยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันบทบัญญัติของกฎหมายลักษณะพยานของไทยรวมอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากการร่างกฎหมายลักษณะพยานของไทยทำตามแบบประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย (Civil Law) จึงไม่ได้มีการร่างไว้เป็นประมวลกฎหมายโดยเฉพาะ

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่านักกฎหมายไทยในช่วงแรก ๆ ได้รับการศึกษามาจากประเทศอังกฤษโดยเฉพาะเสด็จกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จึงได้มีการนำเอาหลักกฎหมายอังกฤษมาใช้ ถึงแม้จะมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วก็ตาม เช่น หลักในเรื่องการพิจารณาคดีอาญาต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย หรือหลักในเรื่องศาลจะต้องทำหน้าที่โดยวางตัวเป็นกลาง ซึ่งเป็นที่ยอมรับมากระทั่งถึงปัจจุบัน และได้มีการกำหนดไว้ในประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการข้อ 9 ว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกเสมอว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง” ในปัจจุบันผู้ที่มีบทบาทในการค้นหาความจริงในคดีอาญามากที่สุด ได้แก่ พนักงานสอบสวน ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้บัญญัติเน้นย้ำไว้อย่างชัดเจนว่า “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา” การรวบรวม

¹⁶ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 8.

พยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนมิใช่เพียงเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิดเท่านั้น แต่รวมถึงพยานหลักฐานที่อาจพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วย

อย่างไรก็ตามในทางวิชาการมีความเห็นว่า เนื่องจากประเทศไทยยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายและเจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่ดำเนินคดีอาญา ซึ่งบนพื้นฐานของหลักการดังกล่าว ทุกฝ่ายมีหน้าที่ค้นหาความจริงตั้งแต่ในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน และชั้นศาล ฉะนั้น พนักงานสอบสวนจะรวบรวมพยานหลักฐานเฉพาะที่ใช้ยืนยันว่าผู้ต้องหากระทำความผิดอย่างเดียวไม่ได้ หากแต่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย เพราะคดีอาญานั้นต้องตัดสินกันด้วยความจริง บทบัญญัติที่สนับสนุนความคิดเห็นดังกล่าว ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 98(1) เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานเพื่อประโยชน์หรือยืนยันผู้ต้องหาหรือจำเลย¹⁷

จุดมุ่งหมายของการค้นหาความจริงก็คือการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเพื่อนำมาใช้ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย คู่ความมีอิสระในการอ้างพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลภายในกรอบของกฎหมาย แต่พยานหลักฐานดังกล่าวก็อาจมีข้อจำกัด ประกอบกับอาชญากรรมในปัจจุบันโดยเฉพาะในคดีความผิดร้ายแรงนั้นเป็นการยากที่จะนำประจักษ์พยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์มาเป็นพยาน แต่อาชญากรก็อาจจะทิ้งร่องรอยหลักฐานเป็นพยานเอกสารหรือพยานวัตถุไว้ในที่เกิดเหตุ เว้นแต่จะได้ตั้งใจหรือเตรียมการไว้เป็นอย่างดี และหาทางทำลายและไม่ปล่อยให้หลักฐานหลงเหลืออยู่เพื่อปกปิดการกระทำความผิดของตน

เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้า จึงได้มีการนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการในการค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เช่นการนำเอากระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการแสวงหาพยานหลักฐานต่าง ๆ เช่นการตรวจลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (DNA fingerprint) การตรวจลายพิมพ์นิ้วมือ (Fingerprint) การพิสูจน์พยานบุคคลด้วยเครื่องจับเท็จ (Polygraph) เป็นต้น คำว่า "นิติวิทยาศาสตร์" (Forensic

¹⁷ สำนักงานศาลยุติธรรม, ข้อพิจารณาประกอบพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2547), หน้า 120.

Sciences) มาจากคำว่า "นิติ" + "วิทยาศาสตร์" คือการนำวิทยาศาสตร์ทุกสาขามาประยุกต์ใช้กับกฎหมาย เพื่อให้การค้นหาความจริงมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากปัจจุบันประเทศไทยได้มีการนำเอาการพิสูจน์ลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (DNA fingerprint) มาใช้ในการแสวงหาพยานหลักฐานเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ในความผิดฐานฆ่าผู้อื่น การตรวจพิสูจน์ลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (DNA fingerprint) สามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้ตายเป็นใคร นอกจากนี้ยังสามารถบ่งชี้ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตายได้ด้วย โดยพิสูจน์จากร่องรอยของวัตถุพยานทางชีวภาพที่ผาสุกทิ้งไว้ในที่เกิดเหตุหรือบนเนื้อตัวร่างกายของศพ อาทิ เช่น คราบเลือดในกรณีที่มีการต่อสู้ทำร้ายกัน เส้นผมที่มีรากชน เส้นขนที่มีรากชน คราบอสุจิในกรณีที่มีการข่มขืนกระทำชำเราแล้วฆ่า¹⁸ นอกจากนี้ยังได้มีการนำเอาการพิสูจน์ลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (DNA fingerprint) มาใช้ในกรณีการพิสูจน์บุคคลสูญหาย และพิสูจน์ความเป็นบุตรอีกด้วย พยานหลักฐานที่ได้มาโดยวิธีการทางนิติวิทยาศาสตร์นั้นสามารถให้ที่มาและเหตุผลได้โดยหลักการและเหตุผลทางวิชาการ มีความแน่นอน ถูกต้องแม่นยำ และสามารถตรวจสอบได้ จะเห็นได้ว่าหากผลการตรวจพิสูจน์ยืนยันอย่างไรแล้วก็ยากที่ฝ่ายใดจะหักล้างได้ง่าย เพราะเป็นพยานที่ไม่อาจจะกลับคำได้เหมือนพยานบุคคล ด้วยเหตุนี้พยานหลักฐานที่ได้มาโดยวิธีการทางนิติวิทยาศาสตร์จึงเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

2.2 การสืบพยานหลักฐานในคดีอาญา

2.2.1 ความหมายของการสืบพยานหลักฐาน

การสืบพยานหลักฐาน คือการนำพยานหลักฐานมาสืบทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ในความหมายที่ว่าโจทก์ต้องสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลย ในขณะที่จำเลยต้องสืบหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์และพยานหลักฐานที่โจทก์ได้สืบไปก่อนแล้ว¹⁹

¹⁸ ธนัท เทพ เรียรประสิทธิ์, "กฎหมายควบคุมการแสวงหาพยานหลักฐานด้วยวิธีพิเศษที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 39.

¹⁹ สมพร พรหมนิตาธร, พยานหลักฐานในคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537), หน้า 29.

2.2.2 วัตถุประสงค์ของการสืบพยานหลักฐาน

การสืบพยานหลักฐานเป็นกระบวนการที่คู่ความนำสืบข้อเท็จจริงต่าง ๆ เข้าสู่สำนวนความเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย ทำให้ศาลได้รับรู้ถึงข้อเท็จจริงในคดีและนำข้อเท็จจริงนั้นมาวินิจฉัยเพื่อลงโทษหรือยกฟ้องจำเลยต่อไป

2.2.3 หลักเกณฑ์ในการสืบพยานหลักฐาน

ในการพิจารณาคดีอาญา การสืบพยานหลักฐานจะกระทำต่อเมื่อจำเลยให้การปฏิเสธฟ้องโจทก์ ส่วนในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้องโจทก์ทุกประการ ศาลย่อมฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องและพิพากษาลงโทษจำเลยได้โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างต่ำตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานหนักกว่านั้น โจทก์จะต้องนำสืบพยานหลักฐานจนกว่าศาลจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง²⁰ ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ประเด็นสำคัญในคดีอาญามีว่า "จำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์" ดังนั้นพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว ศาลไม่อาจรับฟังเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้

การสืบพยานหลักฐานในคดีอาญามีหลักเกณฑ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. โจทก์ในคดีอาญามีหน้าที่นำสืบหรือภาระการพิสูจน์เสมอว่าได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น โดยกฎหมายกำหนดให้โจทก์เป็นฝ่ายนำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อนเสมอ²¹ เมื่อโจทก์สืบพยานหลักฐานเสร็จแล้วจำเลยจึงเป็นฝ่ายนำพยานหลักฐานเข้าสืบ

2. การสืบพยานหลักฐานต้องกระทำในศาลโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย²²

การสืบพยานหลักฐานโดยปกติจะต้องกระทำในศาล ซึ่งก็คือศาลที่รับคำฟ้องไว้พิจารณา เว้นแต่ ศาลเห็นสมควรให้เดินเผชิญสืบเนื่องจากลักษณะของพยานหลักฐานทำให้การสืบในศาลจะกระทำไม่ได้หรือไม่สะดวก หรือศาลเห็นสมควรให้ส่งประเด็นไปสืบที่ศาลอื่น

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 174

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

เนื่องจากมีความจำเป็นต้องสืบพยานที่ศาลอื่น เช่น พยานบุคคลที่จะเบิกความเป็นพยานอยู่ในเขตอำนาจศาลอื่นและไม่สะดวกในการที่จะมาเบิกความที่ศาลเจ้าของคดี การพิจารณาคดีต้องกระทำโดยเปิดเผย หมายถึงสาธารณชนต้องมีสิทธิมีโอกาสเข้าฟังการสืบพยานหลักฐานได้ และสื่อมวลชนมีสิทธิที่จะนำการสืบพยานหลักฐานที่ดำเนินไปในศาลโดยเปิดเผยไปเผยแพร่ทางสื่อมวลชนให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้รับทราบได้ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการพิจารณาคดี เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนมีความจำเป็นเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน²³ และในคดีอาญาการพิจารณาและสืบพยานหลักฐานต้องกระทำต่อหน้าจำเลย เป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถแก้ข้อกล่าวหาและมีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจำเลยจึงมีสิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการพิจารณาคดี ศาลไม่สามารถพิจารณาคดีหรือสืบพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้ เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้สืบพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้

3. ศาลมีอำนาจสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมในระหว่างพิจารณาคดี โดยศาลจะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้²⁴

4. ในระหว่างการพิจารณาศาลมีอำนาจถามโจทก์ จำเลย หรือพยานคนใดก็ได้ เมื่อศาลเห็นสมควร²⁵

2.3 การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา

2.3.1 ความหมายของการรับฟังพยานหลักฐาน

การรับฟังพยานหลักฐาน หมายถึง ขั้นตอนในการที่ศาลจะกลั่นกรองและคัดเลือกว่าพยานหลักฐานขึ้นใดที่คู่ความสามารถนำสืบเข้าสู่สำนวนความเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ขั้นตอนการรับฟังพยานหลักฐานนั้นเป็นคนละขั้นตอนกับการวิเคราะห์น้ำหนักพยานหลักฐาน ขั้นตอนการรับฟังพยานหลักฐานเป็นขั้นตอนของ

²³ ธานี สิงหนาท, พยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอริศยามพรันตังแอนด์พับลิชซิง, 2548), หน้า 329.

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235

การคัดเลือกพยานหลักฐาน เมื่อพยานหลักฐานชั้นใดได้รับคัดเลือกว่าเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้แล้ว จึงจะเข้าสู่ขั้นตอนการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานต่อไป

2.3.2 วัตถุประสงค์ของการรับฟังพยานหลักฐาน

วัตถุประสงค์ของการรับฟังพยานหลักฐานก็คือการรับฟังข้อเท็จจริงที่จะเป็นพยานหลักฐานเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งการค้นหาข้อเท็จจริงดังกล่าวนั้น ศาลของประเทศต่าง ๆ ย่อมดำเนินการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ว่าด้วยพยานหลักฐานตามระบบที่ประเทศนั้น ๆ ใช้อยู่

2.3.3 หลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐาน

การนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลนั้น ศาลไม่จำเป็นต้องรับฟังพยานหลักฐานทุกชั้นที่คู่ความนำสืบ เนื่องจากพยานหลักฐานที่ศาลจะรับฟังได้นั้น ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์สองประการ กล่าวคือประการแรก พยานหลักฐานนั้นต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความจะต้องนำสืบหรือพยานหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ประการที่สอง พยานหลักฐานนั้นต้องเป็นพยานหลักฐานที่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานหรืออ้างไว้ต่อศาลโดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว หากขาดหลักเกณฑ์ประการใดประการหนึ่ง พยานหลักฐานชั้นนั้นก็จะไม่สามารถรับฟังได้

สำหรับขั้นตอนในการที่ศาลจะมีคำสั่งชี้ขาดว่าพยานหลักฐานใดรับฟังได้ และพยานหลักฐานใดรับฟังไม่ได้นั้น กระทำได้ 2 วิธี กล่าวคือ ในชั้นอ้างพยานหลักฐานต่อศาลหรือก่อนที่ศาลจะสืบพยาน ศาลจะมีคำสั่งไม่รับพยานหลักฐานนั้นเสียแต่ต้นก็ได้ เช่นหากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานนั้นเป็นพยานหลักฐานฟุ่มเฟือย คู่ความอ้างเพื่อประสงค์จะประวิงคดี ศาลก็มีอำนาจสั่งงดสืบพยานนั้นได้ แต่ในบางกรณีศาลอาจใช้ดุลพินิจรับพยานหลักฐานนั้นไว้ก่อน เช่นพยานหลักฐานที่เกิดจากการขู่เชิญหลอกลวงในคดีอาญา การที่ศาลอนุญาตให้เสนอพยานหลักฐานชั้นนั้น มิได้หมายความว่าศาลจะต้องรับฟังพยานหลักฐานนั้นดังนั้นในชั้นทำคำพิพากษาหรือคำสั่ง ศาลก็ต้องวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานนั้นรับฟังไม่ได้เพราะขัดต่อกฎหมายเรื่องใด ซึ่งในทางปฏิบัติส่วนใหญ่ ถึงแม้จะมีการอ้างพยานหลักฐานที่ไม่ชอบเข้ามาในคดี ถ้าไม่เป็นกรณีขัดแจ้ง ศาลชั้นต้นซึ่งพิจารณาคดีมักจะใช้ดุลพินิจรับพยานหลักฐานนั้นไว้ก่อน เพราะถ้าศาลมีคำสั่งไม่รับพยานหลักฐานใด คำสั่งนั้นเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา คู่ความ

อาจคัดค้านและใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งไว้เพื่ออุทธรณ์เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว หากศาลอุทธรณ์มีคำวินิจฉัยต่อมาว่าที่ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยหลักกฎหมาย ศาลอุทธรณ์ต้องย้อนสำนวนมาให้ศาลชั้นต้นสืบพยานที่ศาลชั้นต้นสั่งงดไปเพิ่มเติมใหม่ เป็นการเสียเวลาโดยใช่เหตุ ดังนั้นถ้าศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจรับไว้ก่อน แล้วค่อยวินิจฉัยในตอนพิพากษาถึงแม้ต่อมาหากศาลอุทธรณ์จะไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ก็สามารถพิพากษาคดีไปได้โดยไม่จำเป็นต้องย้อนสำนวนมาให้ศาลชั้นต้นสืบพยานเพิ่มเติม²⁶

การที่ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานหรือไม่ก็คือการที่ศาลจะรับพยานหลักฐานขึ้นนั้นเข้าสู่สำนวนความเพื่อประกอบการพิจารณาได้หรือไม่ ซึ่งศาลจะพิจารณาตามกฎหมายเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐาน ในประเทศที่ใช้ระบบลูกขุนในการพิจารณาคดี เช่น อังกฤษ หรือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากลูกขุนเป็นคนธรรมดา ไม่เคยมีประสบการณ์ในการพิจารณาคดีและไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ย่อมจะไม่สามารถแยกได้ว่าพยานหลักฐานใดควรรับฟัง พยานขึ้นใดกฎหมายห้ามรับฟัง และถ้าปล่อยให้ลูกขุนได้รับฟังพยานหลักฐานที่กฎหมายห้ามไปแล้ว พยานขึ้นนั้นย่อมจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของลูกขุนไม่มากนักน้อย ฉะนั้นผู้พิพากษาจึงต้องวินิจฉัยเสียก่อนว่าพยานขึ้นใดจะรับเข้าสู่สำนวนความสู่การรับรู้ของลูกขุนได้ พยานขึ้นใดที่มีกฎหมายห้ามซึ่งจะต้องกำจัดออกจากกระบวนการพิจารณาเสียแต่แรก จะปล่อยให้เข้าสู่การรับรู้ของลูกขุนไม่ได้ ส่วนประเทศไทยนั้น ศาลเป็นผู้วินิจฉัยทั้งปัญหาการรับพยานเข้าสู่สำนวนความและปัญหาความน่าเชื่อถือของพยาน ศาลจึงไม่ค่อยเคร่งครัดกับปัญหาการรับฟังพยานนัก ส่วนมากจะเปิดโอกาสให้คู่ความนำพยานเข้าสืบได้เต็มตามที่อ้างอิงมาในบัญชีระบุพยาน โดยศาลจะวินิจฉัยปัญหาการรับฟังพยานและปัญหาความน่าเชื่อถือของพยานพร้อมกันไปเลยตอนทำคำพิพากษา เหตุที่ศาลทำเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะเหตุผลสองประการ ประการแรก คือ กฎหมายลักษณะพยานของไทยให้อำนาจศาลกว้างขวางมาก ข้อห้ามเกี่ยวกับการรับฟังพยานแทบทุกข้อมักจะมีข้อยกเว้นให้ศาลรับฟังได้ถ้าเห็นสมควร หรือเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ประการที่สอง คือ ศาลมักจะแน่ใจว่าตนจะไม่เกิดอคติจากการรับฟังพยานที่ไม่ควรรับเข้ามาในสำนวนความ โดยศาลสามารถทำใจและแบ่งแยกได้ว่าพยานขึ้นใดบ้างที่ควรนำมาพิจารณาซึ่งน้ำหนักทั้งนี้เพราะศาลเป็นผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาคดีอยู่แล้ว²⁷ ดังนั้นหลักการรับฟังพยานหลักฐานในกฎหมายไทย คือการเปิดโอกาสให้ศาลเห็นพยานหลักฐานให้กว้างที่สุด ไม่ว่าจะพยานประเภทใดถ้าเกี่ยวกับประเด็นคดีแล้วก็รับฟังได้ทั้งสิ้น ไม่มีการแบ่งแยกความน่าเชื่อถือหรือน้ำหนักพยานไว้ก่อนแต่อย่างใด ทั้งนี้ เมื่อศาล

²⁶ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 115-116.

²⁷ เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, น.127-128.

ฟังพยานหลักฐานทั้งปวงแล้ว ก็ชี้หน้าหนักพยานได้เอง ซึ่งเป็นการถูกต้อง ตรงกับธรรมชาติในการพิจารณาคดี²⁸

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าพยานหลักฐานที่ศาลจะรับฟังได้นั้น ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก พยานหลักฐานนั้นต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องถึงข้อเท็จจริงที่คุณความจะต้องนำสืบหรือพยานหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ และประการที่สอง พยานหลักฐานนั้นต้องเป็นพยานหลักฐานที่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานหรืออ้างไว้ต่อศาล โดยถูกต้องตามกฎหมายแล้วนั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องถึงข้อเท็จจริงในคดี

หลักในเรื่องการนำสืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องถึงข้อเท็จจริงที่จะต้องนำสืบนี้เป็นหลักสากลตรงกับกฎหมายคอมมอนลอว์ เรื่อง relevancy กล่าวคือในระบบการพิจารณาคดีเพื่อรับฟังพยานหลักฐานจากคู่ความนั้น ไม่มีระบบการพิจารณาคดีใดในโลกที่จะยอมให้คุณความนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลได้โดยไม่จำกัด ศาลย่อมต้องการที่จะรับฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องในคดีเท่านั้น คู่ความจะถือโอกาสระบายเรื่องราวต่าง ๆ ให้ศาลรับรู้ไม่ได้²⁹ พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องถึงข้อเท็จจริงในคดีนั้น หมายถึงพยานหลักฐาน 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

(1) พยานหลักฐานอันเป็นประเด็นในคดี

ศาสตราจารย์แอล ดูปลาตร์ กล่าวว่า "ข้อเท็จจริงในประเด็นได้แก่ การกระทำหรือเหตุการณ์อันเป็นข้อสำคัญในคดี ซึ่งคู่ความโต้เถียงกันอยู่ และศาลต้องพิจารณาให้ได้ความจริงเพื่อชี้ขาดว่าสิทธิและหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่ายมีอยู่เป็นสถานใด"³⁰

ศาสตราจารย์ประมุข สุวรรณศร อธิบายว่า "ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงคือข้อเท็จจริงที่คุณความโต้เถียงกันอันเป็นเหตุให้เกิดประเด็นข้อพิพาทขึ้นนั่นเอง ย่อมเป็นข้อเท็จจริงอันเป็นเนื้อหาของกรณีพิพาทที่ฟ้องร้องกันในคดีนั้น"³¹

²⁸ ธีสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์, "หลักการชี้หน้าหนักพยานหลักฐาน", บทบัณฑิตย 61, 1 (2548) : 203.

²⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 119.

³⁰ แอล ดูปลาตร์, คำบรรยายกฎหมายลักษณะพยาน และจิตตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ร้านกาญจนา พิมพ์ดีด, 2477), หน้า 28.

และศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนกร กล่าวว่า “ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงก็คือข้อเท็จจริงซึ่งโจทก์ยกขึ้นเป็นข้ออ้างในคำฟ้องหรือที่จำเลยยกขึ้นเป็นข้อเถียงในคำให้การเพื่อให้เกิดเป็นประเด็นแห่งคดี”³²

ดังนั้นกล่าวโดยสรุปได้ว่า พยานหลักฐานในประเด็น หมายถึง พยานหลักฐานที่พิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่คู่ความพิพาทโต้เถียงกันโดยตรง ซึ่งพยานหลักฐานอันเป็นประเด็นในคดีนี้รับฟังเป็นพยานหลักฐานได้

(2) พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดี

ข้อเท็จจริงบางอย่างใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงในประเด็น แต่จะถือว่าเป็นข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงก็ยังไม่ถนัดนัก แต่ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็น เรียกว่า “ข้อเท็จจริงอันเกี่ยวข้องกับประเด็น” พยานหลักฐานเช่นนี้จึงเรียกว่า “พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็น” ซึ่งอาจเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับมาตรฐานในการใช้ความระมัดระวังหรือการใช้ความรู้ความสามารถ เป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นสภาพจิตใจ หรือความสุจริตของบุคคล หรือเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจารีตประเพณี วิธีปฏิบัติในวงการค้า หรือวิชาชีพ เป็นต้น³³

ศาสตราจารย์แอล ดูปลาตร์ กล่าวว่า “ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหมายถึง การกระทำหรือเหตุการณ์ใด ๆ ที่เป็นแต่เพียงส่วนประกอบแวดล้อม หรือเป็นช่องทางนำไปสู่ข้อสำคัญในคดีอันเป็นข้อเท็จจริงในประเด็นว่าจะมีอยู่จริงหรือไม่”³⁴

ศาสตราจารย์ประมุข สุวรรณศร อธิบายว่า “ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาท หมายถึงข้อเท็จจริงอื่นใดที่อาจจะชี้ให้เห็นได้โดยตรงหรือโดยปริยายว่าข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรง ซึ่งจะต้องพิสูจน์นั้นได้เกิดมีขึ้น หรือมิได้เกิดมีขึ้น ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้จึงอาจเป็นข้อเท็จจริงใด ๆ ที่บุคคลธรรมดาสามารถมองเห็นได้ตามเหตุผลว่าสามารถจะพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่ง อันเป็นข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงได้”³⁵

³¹ ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 67.

³² โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 157.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164 -165.

³⁴ แอล ดูปลาตร์, คำบรรยายกฎหมายลักษณะพยาน และจิตตวิทยา, หน้า 28.

³⁵ ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 67.

ดังนั้นพยานหลักฐานอันเกี่ยวพันกับประเด็น จึงหมายถึง พยานหลักฐานที่ชี้ให้เห็นโดยทางอ้อมหรือโดยปริยายได้ว่า ข้อเท็จจริงที่คู่ความโต้เถียงนั้นฟังยุติได้อย่างไร หรือเป็นพยานหลักฐานที่ชี้ให้เห็นความน่าจะเป็น หรือน่าจะเกิดขึ้นของข้อเท็จจริงในประเด็นที่พิพาท

หลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดีกฎหมายบัญญัติลักษณะเปิดกว้างให้มีการรับฟังได้เต็มที่ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 เพียงแต่เป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ก็รับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ แม้ว่าพยานหลักฐานบางอย่างจะห่างกันจากประเด็นมาก แต่สามารถแสดงได้ว่าเกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานอื่น ซึ่งจะเชื่อมโยงให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ก็เป็นพยานหลักฐานที่ศาลรับฟังได้ บางคดีพยานหลักฐานที่จะนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีนั้นอาจไม่สามารถหาเพื่อนำมาได้โดยตรง โดยเฉพาะในคดีอาญาซึ่งเป็นการกระทำที่ปกปิดหรือผู้กระทำได้เตรียมการที่จะกระทำความผิดอย่างดีแล้ว การที่จะหาพยานหลักฐานโดยตรงหรือประจักษ์พยานที่เห็นการกระทำของจำเลยมาเบิกความต่อศาลอาจทำได้ยาก หรือในคดีที่ฆ่าคนตายโดยเจตนา ผู้ที่เห็นเหตุการณ์การกระทำของจำเลยได้ดีคือผู้ตาย ดังนั้นเมื่อไม่สามารถหาบุคคลที่เห็นการกระทำหรือประจักษ์พยานมาแสดงได้ พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือพยานหลักฐานที่จะนำมาแสดงเพื่อพิสูจน์การกระทำของจำเลยจึงมีความสำคัญ แม้ข้อเท็จจริงที่พยานแสดงนั้นก็จะมีขึ้นเนื้อหาในประเด็นโดยตรง แต่เป็นข้อเท็จจริงที่น่าสืบแสดงต่อศาลเพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจหาเหตุผลเพื่อนำไปวินิจฉัยข้อเท็จจริงในประเด็นของคดีต่อไป

2. พยานหลักฐานที่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานหรืออ้างไว้ต่อศาลโดยถูกต้อง ตามกฎหมายแล้ว

ในคดีอาญา พยานหลักฐานที่ศาลรับฟังได้นั้นต้องมีการยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาล ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้คู่ความทุกฝ่ายทราบถึงพยานหลักฐานที่จะนำสืบ เพื่อที่คู่ความอีกฝ่ายจะได้เตรียมการต่อสู้คดีได้ถูกต้อง และเพื่อป้องกันการจู่โจมทางพยานยังให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี

การยื่นบัญชีระบุนุพยานในคดีอาญามีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ก) ในคดีอาญาที่ศาลมีคำสั่งกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน³⁶

ในคดีอาญาที่จำเลยให้การปฏิเสธหรือไม่ให้การต่อสู้คดีเลย ศาลต้องกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนเริ่มทำการสืบพยานคู่ความต้องยื่นบัญชีระบุนุพยานครั้งแรกต่อศาลก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน และมีสิทธิยื่นบัญชีระบุนุพยานเพิ่มเติมต่อศาลได้ก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น

ข) ในคดีอาญาที่ศาลมิได้มีคำสั่งให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน³⁷

- โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุนุพยานครั้งแรกต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วันก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน โดยแสดงถึง ประเภทและลักษณะของวัตถุ สถานที่พอสั่งเชป หรือเอกสารเท่าที่จะระบุได้ รวมทั้งรายชื่อ ที่อยู่ของบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญเท่าที่จะระบุได้ ซึ่งโจทก์ประสงค์จะนำสืบ หรือขอให้ศาลไปตรวจหรือแต่งตั้ง

- จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุนุพยานหลักฐานต่อศาลก่อนวันสืบพยานจำเลย

- กรณีที่คู่ความยื่นบัญชีระบุนุพยานหลักฐานไว้แล้ว และมีเหตุอันสมควรแสดงได้ว่าไม่สามารถทราบได้ว่าต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างมาสืบ หรือไม่ทราบว่าพยานหลักฐานบางอย่างได้มีอยู่ หรือมีเหตุสมควรอื่นใดไม่ว่าเวลาใด ๆ ก่อนเสร็จสิ้นการสืบพยานของฝ่ายนั้น คู่ความอาจร้องขออนุญาตอ้างพยานหลักฐานดังกล่าวต่อศาลพร้อมบัญชีระบุนุพยาน ถ้าศาลเห็นว่าจำเป็นจะต้องสืบพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม ให้ศาลมีอำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นว่านั้นได้

- ในกรณีที่คู่ความมิได้ยื่นบัญชีระบุนุพยานหลักฐานไว้หากคู่ความแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่า มีเหตุอันสมควรว่าไม่สามารถทราบได้ว่าต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างมาสืบ หรือไม่ทราบว่าพยานหลักฐานบางอย่างได้มีอยู่ หรือมีเหตุสมควรอื่นใดก่อนเสร็จสิ้นการพิจารณา ถ้าศาลเห็นว่าจำเป็นจะต้องสืบพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม ให้ศาลมีอำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นว่านั้นได้

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229/1

2.4 การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญา

2.4.1 ความหมายของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

การชั่งน้ำหนักพยานหมายถึงการที่ศาลนำพยานหลักฐานทุกประเภทที่คู่ความนำสืบไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุมาพิเคราะห์ว่าพยานหลักฐานนั้นคู่ความได้นำสืบให้เชื่อได้ตามข้ออ้างข้อเถียงในประเด็นข้อพิพาทหรือไม่³⁸

อาจกล่าวได้ว่าการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน หมายถึง ขั้นตอนที่ศาลนำพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสารหรือพยานวัตถุมาพิเคราะห์ว่าพยานหลักฐานดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ เพียงใด เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย

2.4.2 วัตถุประสงค์ของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

วัตถุประสงค์ของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานก็เพื่อที่จะทราบว่าพยานหลักฐานที่ผ่านขั้นตอนการรับฟังพยานหลักฐานมาแล้วโดยถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ พยานหลักฐานเหล่านั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ และมีน้ำหนักมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาพิเคราะห์พิพากษาคดี

2.4.3 หลักเกณฑ์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานที่คู่ความแต่ละฝ่ายนำเข้ามาสืบว่าจะเชื่อฝ่ายใดนั้น ปกติเป็นดุลพินิจของศาลที่จะใช้สามัญสำนึกวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดจะน่าเชื่อมากกว่ากัน ในขั้นตอนการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานนี้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างเต็มที่ ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวที่จะกำหนดไว้ได้ อย่างไรก็ตาม มีหลักวิชาการที่ศาลจะใช้ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอยู่บ้าง เช่น หลักวิชาจิตวิทยา วิทยาศาสตร์³⁹ การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานจึงเป็นอำนาจอย่างกว้างขวางของศาล

³⁸ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 385.

³⁹ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 391.

สำหรับมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ได้บัญญัติไว้ว่า "ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงอย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย"

ดังนั้น ในคดีอาญาจึงมีระดับมาตรฐานการพิสูจน์ว่าโจทก์ต้องนำสืบให้ปราศจากสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริง (beyond reasonable of doubt) ถ้าศาลมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นหรือไม่ ศาลต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย และพิพากษายกฟ้องในคดีนั้น ซึ่งแตกต่างจากในคดีแพ่ง เนื่องจากระดับมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งนั้นให้ซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานของทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยว่ามีน้ำหนักมากกว่า ฝ่ายนั้นก็จะกลายเป็นฝ่ายชนะคดี

การซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญานั้น แตกต่างไปจากคดีแพ่ง เพราะคดีอาญานั้นเป็นเรื่องที่โจทก์มีภาระการพิสูจน์ ต้องพิสูจน์ให้เห็นความผิดของจำเลย หากพยานหลักฐานโจทก์ฟังไม่ได้ ก็จะลงโทษจำเลยไม่ได้ ซึ่งท่านมาโนช จรมาศ กล่าวในเรื่องนี้ว่า "เมื่อภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาตกแก่โจทก์เสมอไปแล้ว การซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญาโดยทั่ว ๆ ไป จึงอยู่ที่การพิจารณาพยานหลักฐานโจทก์ว่า พยานหลักฐานโจทก์ดังกล่าวมีน้ำหนักฟังได้เพียงใดหรือไม่ โดยศาลแทบจะมิได้หยิบยกพยานจำเลยขึ้นวินิจฉัยเลย การวินิจฉัยคดีอาญาจึงเรียกไม่ได้สนิทปากว่าเป็นการซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน เว้นแต่ในคดีที่จำเลยให้การพัวพันเข้ามา เช่น คดีประทุษร้ายต่อร่างกายหรือชีวิต ซึ่งจำเลยให้การว่ากระทำเพื่อป้องกันตัว หรือคดีความผิดทางเพศ ซึ่งจำเลยให้การว่าผู้เสียหายยินยอม ซึ่งกรณีดังกล่าว ศาลจำต้องใช้วิธีซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายว่า พยานหลักฐานฝ่ายใดมีเหตุผลและน้ำหนักน่าเชื่อถือยิ่งกว่ากัน"⁴⁰

นอกจากนี้การซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน มิได้ถือจำนวนพยานว่ามากน้อยเพียงใดเป็นเครื่องตัดสิน การวินิจฉัยในข้อนี้คงแล้วแต่คำพยานนั่นเองว่ามีน้ำหนักที่ควรเชื่อได้

⁴⁰ มาโนช จรมาศ, "การซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน," บทบัญญัติ เล่ม 33 ตอน 2 (2519), หน้า 196.

หรือไม่ กล่าวคือต้องพิจารณาเหตุอันใดที่ให้การว่ามีเหตุผลเป็นเรื่องสอดคล้องต้องกันน่าฟังว่าเป็นจริงหรือไม่⁴¹

ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงการซึ่งนำหลักฐานหลักฐานตามการแบ่งประเภทของพยานหลักฐาน 2 ประเภทด้วยกัน คือ พยานหลักฐานโดยตรง (Direct Evidence) และพยานแวดล้อมกรณี (Circumstantial Evidence)

1. พยานหลักฐานโดยตรง (Direct Evidence)

พยานหลักฐานโดยตรง คือพยานหลักฐานที่พิสูจน์ตรงถึงข้อเท็จจริง หรือข้อสำคัญที่มุ่งถึงกันประเด็น⁴² ท่านเข็มชัย ชูติวงศ์ กล่าวว่า พยานโดยตรง หมายถึงพยานหลักฐานที่มุ่งพิสูจน์ข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นประเด็นพิพาทในคดีโดยตรง ดังนั้น ถ้าศาลเชื่อพยานโดยตรง ศาลก็สามารถสรุปได้ว่าข้อเท็จจริงที่พิพาทกันเป็นดังที่พยานพิสูจน์โดยไม่ต้องค้นคว้าหาเหตุผลสันนิษฐานอะไรอีก⁴³ ซึ่งในคดีแพ่งนั้นได้แก่พยานหลักฐานที่เป็นประเด็นโดยตรงส่วนในคดีอาญาได้แก่ พยานหลักฐานที่พิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้โดยตรง อาจเป็นพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุก็ได้ เช่น เรื่องลักทรัพย์ พยานที่เห็นจำเลยกำลังปีนป่ายหอบหิ้วของที่ลักลงมาจากบ้านเจ้าทรัพย์⁴⁴

ในคดีอาญาศาลรับฟังพยานหลักฐานโดยตรง เพราะสามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ และเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่คู่ความจะต้องนำเสนอพยานหลักฐานโดยตรง ในกรณีที่โจทก์ต้องการจะพิสูจน์ความผิดของจำเลยก็ต้องมีพยานหลักฐานโดยตรงจึงจะมีน้ำหนักในทางทฤษฎีพยานหลักฐานโดยตรงจึงมีน้ำหนักดีกว่าพยานแวดล้อม ซึ่งจะต้องมีการใช้เหตุผลอนุมานเอาอีกต่อหนึ่งว่าน่าจะมีข้อเท็จจริงบางอย่างอยู่หรือไม่ การอนุมานอาจมีข้อผิดพลาดได้ แต่ในทางปฏิบัติพยานแวดล้อมหากมีรายละเอียดและมีด้วยกันหลายทางอาจมีน้ำหนักดีกว่าพยานหลักฐานโดยตรงก็ได้⁴⁵

⁴¹ พระยาจินดาภิรมย์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพิจารณาพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร : พิศาลบรรณนิติ, 2464), หน้า 347.

⁴² แอล ดูปลาตร์, คำบรรยายกฎหมายลักษณะพยาน และจิตตวิทยา, หน้า 16.

⁴³ เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 9.

⁴⁴ ธีสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์, หลักการซึ่งนำหลักฐาน, หน้า 207.

⁴⁵ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 24-25.

2. พยานแวดล้อมกรณี (Circumstantial Evidence)

พยานแวดล้อมกรณี คือพยานที่พิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงหรือข้อสำคัญที่หุ้มเอียงกัน ในประเด็นได้แต่โดยอ้อม⁴⁶ ข้อเท็จจริงประเภทนี้อาจเป็นข้อเท็จจริงใด ๆ ที่ศาลยอมคิดเห็นได้ตาม เหตุผลว่าสามารถพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งอันเป็นข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงได้ เช่น ใน คดีฆ่าคนตาย พยานเบิกความว่าเวลาเกิดเหตุเห็นจำเลยถือมีดเปื้อนเลือด วิ่งออกมาจากที่เกิด เหตุ และได้ยินเสียงผู้ตายร้อง ในคดีที่หาพยานโดยตรงไม่ได้ ก็จำเป็นต้องอาศัยพยานแวดล้อมเป็น เครื่องช่วยพิสูจน์ความจริง นอกจากนี้ในบางเรื่อง การชั่งน้ำหนักพยานโดยตรงว่าควรเชื่อ หรือไม่ ก็ต้องอาศัยจากพยานแวดล้อมกรณี เช่นในคดีเรื่องผู้ร้ายย่องเบาเข้าไปปลักทรัพย์ใน ห้องนอนของเจ้าทรัพย์ เจ้าทรัพย์ยืนยันว่าจำหน้าจำเลยได้เพราะแสงไฟในบ้านซึ่งเจ้าทรัพย์เปิด ในขณะที่ตัวตื่นขึ้น แต่มีพยานแวดล้อมกรณีอีกชุดหนึ่งได้ความว่าในคืนวันเกิดเหตุ นั้นไฟฟ้าของ โรงไฟฟ้าเสีย ไม่มีกระแสไฟตลอดคืนเช่นนี้ ก็ยอมทำลายน้ำหนักของพยานโดยตรงให้หมดไปได้⁴⁷

พยานแวดล้อมกรณีมิใช่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่ไร้น้ำหนักหรือไม่มีน้ำหนัก เสียเลย ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 แสดงให้เห็นว่ากฎหมายไทย ไม่ได้ห้ามรับฟังพยานแวดล้อมกรณี ในคดีอาญานั้นแม้โจทก์ไม่มีประจักษ์พยาน ศาลก็ลงโทษ จำเลยได้ หากพยานแวดล้อมนั้นมีความสอดคล้องต้องกัน ไม่เป็นพิรุธสงสัย ศาลตราจารย์ บัญญัติ สุชีวะ ได้กล่าวไว้ว่า "จุดสำคัญที่จะลงโทษได้หรือไม่ มิได้อาศัยเพียงประจักษ์พยาน เท่านั้น สำหรับข้อเท็จจริงแล้ว พยานที่เป็นพฤติการณ์แวดล้อม ถ้าสอดคล้องต้องกันก็ดีกว่า ประจักษ์พยานด้วยซ้ำไป ประจักษ์พยานอาศัยคนคนเดียวหรือสองคนอาจจะเรียกว่าข้อพยาน มาว่ากันก็ได้ แต่พฤติการณ์ของพยานข้อมกันไม่ได้ เหตุผลต้องสอดคล้องต้องกันใกล้ชิดกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้มาฟังได้ดีกว่าด้วยซ้ำ"⁴⁸

จากการศึกษาในบทนี้ผู้เขียนพบว่าวิวัฒนาการในการค้นหาข้อเท็จจริงคือการ ค้นหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับคดีให้มากที่สุดและตัดพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องกับคดี

⁴⁶ แอล ดูปลาตร์, คำบรรยายกฎหมายลักษณะพยาน และจิตตวิทยา, หน้า 16.

⁴⁷ โอสถ โกศิน, คำอธิบายและเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับต่างประเทศในเรื่องกฎหมายลักษณะ พยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเซชม จำกัด, 2501), หน้า 78.

⁴⁸ บัญญัติ สุชีวะ, "คำปราศรัยในพิธีปิดการประชุมและอบรมผู้พิพากษาศาลในภาค 9" รายงาน สรุปผลโครงการประชุมและอบรมเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงานของศาลในภาค 9 วันที่ 30-31 มกราคม 2531 ณ อุทยานแห่งชาติทะเลบัน จ.สตูล (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2531), หน้า 105.

ออกไป พยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดครั้งอื่น ๆ ของจำเลยเป็นพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวกับประเด็นในคดี เนื่องจากประเด็นในคดีอาญามีว่าการกระทำความผิดหรือไม่และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นหรือไม่ เมื่อพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดครั้งอื่น ๆ ของจำเลยเป็นพยานหลักฐานที่ไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้โดยตรง พยานหลักฐานดังกล่าวจึงถูกตัดมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน